

Людмила Приполова¹

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО НАТО ЗА НОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ УМОВ

***Анотація.** Стаття розглядає проблематику перспективи інтеграції Збройних Сил України до НАТО. Здійснено оглядово опис процесу інтеграції, виокремлено й охарактеризовано деякі документи, що приймалися і Міністерством оборони України зокрема, в рамках цього процесу. Проаналізовано окремі виступи та звернення парламенту й Президента України стосовно процесу інтеграції та тих чинників, які відверто гальмують такий процес. Підсумовано, що діяльність міжнародних безпекових організацій не повною мірою здатна адекватно та вчасно відреагувати на сучасні виклики й загрози. Досвід України підтверджує актуальність пошуку альтернативного варіанту створення об'єднаної структури міжнародного рівня із країн, що активно долучалися і сьогодні долучаються до допомоги у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Сучасне суспільство повинно напрацювати й забезпечити новий механізм дієвих запобіжних заходів.*

***Ключові слова:** безпекові організації, Збройні Сили України, інтеграція, Організація Північноатлантичного договору.*

PROSPECTS OF UKRAINE'S INTEGRATION INTO NATO UNDER THE NEW GEOPOLITICAL CONDITIONS

***Summary.** The article concerns the prospects of integration of the Armed Forces of Ukraine into NATO. An overview of the integration process was made, some documents adopted by the Ministry of Defense of Ukraine in particular, within the framework of this process, were distinguished and described. Individual formal speeches and statements of the Parliament and the President of Ukraine regarding the integration process and the factors that openly hinder such a process were analyzed. It is concluded that the activities of international security organizations are not fully able to adequately and timely respond to current*

¹ **Приполова Людмила**, кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, mila.prypolova@ukr.net; l.prypolova@nuou.org.ua

challenges and threats. Ukraine's experience confirms the urgency of finding an alternative to create a joint international structure including certain countries that have actively engaged and are now engaging to assistance in connection with the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. Modern society must develop and provide a new mechanism for effective safeguards.

Key words: security organizations, Armed Forces of Ukraine, integration, North Atlantic Treaty Organization.

Питання приєднання України до Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО) піднімалось і вирішувалось не один рік, але так і не знайшло свого однозначного завершення, адже перебіг подій на політичній, економічній, військовій, міжнародній аренах щоразу вносив свої то позитивні, то негативні корективи. Від початку подання офіційної заявки щодо приєднання до цієї організації (2008 рік), а особливо із початком розвитку подій у 2014 році, всі зусилля керівництва у сфері безпеки й оборони були направлені на такий довгоочікуваний вступ. Попри те, що Збройні Сили України (далі – ЗС України) крок за кроком набували поступово ознак задля відповідності стандартам НАТО та відрізнялися своєю специфічною унікальністю, лютий 2022 року вніс свої корективи у розвиток та вирішення названого питання.

Багаторічну агресивну політику Російської Федерації (далі – РФ) відчують не один регіон, в рамках її політики мілітаризації й окупації. Щодо України, то у 2019 році в матеріалах Міжнародного центру перспективних досліджень («Оцінка безпекових викликів та їх наслідків для зовнішньої політики України після виборів») було справедливо зазначено, що «Україна все більше перетворюється на об'єкт міжнародних відносин, втрачає вплив. Порушення міжнародних угод без їхньої формальної денонсації створює небезпечний прецедент та поглиблює розрив між правовою та політико-безпековою площинами. Триває ерозія міжнародного права, на заміну верховенства права приходить право сили».²

Певним чином можна стверджувати, що до рушійної та спонукальної сили, яка причетна до початку повномасштабного

² Оцінка безпекових викликів та їх наслідків для зовнішньої політики України після виборів. Міжнародний центр перспективних досліджень. Київ. 2019. С. 3, 5. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/zovnv_pol_kandidats_a4_v01.pdf

вторгнення, є цілеспрямований рух України в НАТО, що періодично підтверджувався низкою прийнятих нормативно-правових актів, документів, програм тощо. Так, крім конституційно визначених норм та стратегічних оборонних документів, особливу вагу мали Указ Президента України № 307/2021 від 4 червня 2021 року «Про невідкладні заходи щодо поглиблення інтеграції України до Організації Північноатлантичного договору»; Об'єднана оперативна концепція сил оборони 2030, затверджена Начальником Генерального штабу Збройних Сил України 18 березня 2021 року; представлена Міністерством оборони України (далі – МО України) дорожня карта реформ, в якій міститься схематична перспективна інституційна модель оборони України³. Згідно з наказом МО України № 354 від 28.08.2020 року «Про організацію виконання завдань у Процесі планування та оцінки сил міжнародної програми НАТО «Партнерство заради миру» Директоратом політики у сфері оборони МО України розроблено проект Переліку заходів досягнення Цілей партнерства в системі МО України та ряд інших документів.

Слід згадати і про прийнятий План виконання Програми Президента України у сфері оборони на період з лютого 2021 року до травня 2024 року за проектом № 1 «Професійні Збройні Сили»⁴. Крім того, прийняття Стратегічного оборонного бюлетеня України 17 вересня 2021 року сприяло розробці нових або оновленню існуючих документів щодо застосування ЗС України та інших складових сил оборони. До того ж триває процес розробки Державної цільової оборонної програми розвитку ЗС України до 2025 року, яка також першопочатково направлена на упровадження передового досвіду держав-членів НАТО. Варто окремо зазначити, що, попри вдало виконані завдання оборонної реформи (2016–2020 рр.), у згаданому

³ Політика України у сфері оборони: дорожня карта реформ : Міністерство оборони України. 2021. 29 с.

⁴ Узагальнені матеріали звіту про виконання заходів Плану виконання програми Президента України у сфері оборони на період з лютого 2021 року до травня 2024 року за проектом № 1 «професійні Збройні Сили» (станом на 01.10.2021). Головне оперативне управління Генерального штабу Збройних Сил України. Вих. № 304/5/2212/ від 17.09.2021 року.

Стратегічному оборонному бюлетені України 2021 року⁵ продовжено ідею необхідності удосконалення законодавства у сфері оборони, що також пов'язано з інтеграцією до НАТО. Зокрема, зміст п. 3.4, в яких передбачено в перспективі надавати більше автономії командирам на прийняття рішень, що власне перегукується із позитивним досвідом деяких країн НАТО. В контексті удосконалення законодавства передбачено також (завдання 1.3) «удосконалення законодавства з питань перспективної системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у ЗС України відповідно до принципів і стандартів, прийнятих у державах – членах НАТО; завершення трансформації органів військового управління ЗС України та інших складових сил оборони на основі принципів і стандартів НАТО із забезпеченням їх адаптивності та з урахуванням національних особливостей щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України; удосконалення законодавства України у сфері оборони з урахуванням найкращих практик».

Водночас наші зусилля та прагнення до вступу в альянс щоразу гальмувалися завдяки несприятливим факторам. Так, ще напередодні введення воєнного стану в Україні Верховна Рада України у січні 2022 року закликала міжнародні організації та парламенти іноземних держав визначити конкретні часові рамки вступу України до НАТО, а саме «Верховна Рада України звертається до Організації Об'єднаних Націй, Європейського парламенту, урядів та парламентів іноземних держав та парламентських асамблей міжнародних організацій і закликає: підтримати прагнення України щодо визнання її європейської перспективи та визначення конкретних часових рамок подальшої інтеграції нашої держави до НАТО», – ідеться у зверненні. До того ж, було наголошено на існуванні безпекової кризи та можливості повномасштабного вторгнення РФ в Україну⁶.

⁵ Стратегічний оборонний бюлетень України, затверджений Указом Президента України від 17 вересня 2021 року № 473/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121>

⁶ Дайте Україні чіткі строки вступу до НАТО. Верховна Рада ухвалила спеціальне звернення. 25 січня 2022 року. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60124541>

І вже через місяць після повномасштабного вторгнення в Україну російської навали наш парламент прийняв чергову Постанову № 2141-IX від 24 березня 2022 року «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейської Комісії, Європейського Парламенту, інших міжнародних організацій та їх парламентських асамблей, парламентів та урядів держав – членів Європейського Союзу та НАТО, парламентів та урядів демократичних держав світу щодо необхідності вжиття додаткових спільних заходів з метою припинення агресії Російської Федерації проти України та запобігання поширенню цієї агресії на інші країни в Європі»⁷. А розпочалося все з того, що парламент України додатково відреагував на свавільний акт РФ із проголошення незалежності ЛНР та ДНР у вигляді Постанови Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку з визнанням Російською Федерацією незалежності незаконних самопроголошених утворень на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей України» № 2093-IX від 22 лютого 2022 року⁸. У Заяві йдеться про незаконність рішення РФ щодо визнання незалежності незаконних самопроголошених утворень на тимчасово окупованих частинах території України та наказу про введення військ РФ на територію України, причому справедливо та обґрунтовано вказано про порушення норм міжнародного права, зокрема й таких, як Статут Організації Об'єднаних Націй, Заключний акт Народи з безпеки і співробітництва в Європі (1975 року) та Меморандум

⁷ Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейської Комісії, Європейського Парламенту, інших міжнародних організацій та їх парламентських асамблей, парламентів та урядів держав – членів Європейського Союзу та НАТО, парламентів та урядів демократичних держав світу щодо необхідності вжиття додаткових спільних заходів з метою припинення агресії Російської Федерації проти України та запобігання поширенню цієї агресії на інші країни в Європі: Постанова Верховної Ради України № 2141-IX від 24 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2141-IX#top>

⁸ Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку з визнанням Російською Федерацією незалежності незаконних самопроголошених утворень на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей України: Постанова Верховної Ради України № 2093-IX від 22 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2093-IX#Text>

про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (Будапештський меморандум) (1994 року). Крім того, ухвалою такого рішення «Російська Федерація в односторонньому порядку де-факто вийшла з Мінських домовленостей, підписантом яких вона є, а також зруйнувала відповідний переговорний процес на рівні держав-учасниць Нормандського формату та у рамках Тристоронньої контактної групи з мирного врегулювання ситуації на тимчасово окупованих територіях в окремих районах Донецької і Луганської областей України».

У названому зверненні парламент України описує агресивні дії держави-агресора та звертається до Організації Об'єднаних Націй, Європейської Комісії, Європейського Парламенту, інших міжнародних організацій та їх парламентських асамблей, парламентів та урядів держав-членів Європейського Союзу та НАТО, парламентів та урядів демократичних держав світу з вимогою невідкладно вдатися до рішучих кроків для підтримки України та захисту цивільного населення з метою вжиття відповідних заходів, санкцій, дій, прийняття ними рішень на підтримку України.

У контексті зазначеного слід згадати і про застереження фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, які у своїх матеріалах від березня 2022 року серед найбільших загроз визначили «посягання на суверенітет і територіальну цілісність України, блокування руху нашої держави до набуття повноправного членства в ЄС та в НАТО, можливість подальшої ескалації збройної агресії РФ проти України та повномасштабного застосування воєнної сили проти України, провокування збройного конфлікту на державному кордоні України, ведення розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб РФ проти України, здійснення інформаційних спецоперацій, використання незаконних збройних формувань, поширення тероризму, фінансованих та підтримуваних РФ, атаки у кіберпросторі, блокування постачання необхідних ресурсів та обладнання для потреб економіки України тощо». У своїх матеріалах фахівці вдало наводять цитату відомого державного діяча З. Бжезінського з його книги «Велика шахівниця»: «Незалежність України кинула виклик самій суті претензії Росії на те, що вона є богонатхненною прапороносницею

спільної всеслов'янської ідентичності» , а також: “Росія не може існувати в Європі без України, яка теж належить до Європи, тоді як Україна може бути в Європі без Росії”⁹.

Окрім звернень та заяв парламенту України, варто прийняти до уваги низку обґрунтованих та стратегічно важливих і водночас сміливих й оригінальних офіційних спів Президент України до багатьох держав і також міжнародних інституцій. Серед низки таких необхідно зупинитися на змісті промови Президента України на засіданні Європейської ради (25 березня 2022 року)¹⁰ та виступу Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН (5 квітня 2022 року)¹¹.

Так, у промові на засіданні Європейської ради Президентом України було згадано про те, яким чином РФ здійснила повномасштабне вторгнення, як держава-агресор цинічно порушує встановлені цивілізованими країнами правила поведінки, як важливо і конче необхідно нарешті долучитися Україні до ЄС. Виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН був більш емоційно вираженим із доволі відвертими й сміливими закликами до самої ООН в контексті її реакції, необхідних дій та загалом виправданості існування такої організації, коли з боку РФ як «володарки» права вето порушуються норми міжнародного права і загалом норми людяності та мирного співіснування людства. Так само 24 березня Президент виступив зі зверненням до країн великої сімки (учасників саміту «Групи семи»)¹², в якому повторно наголосив на підриві архітектури глобальної безпеки

⁹ *Пошук стратегічних орієнтирів у поствоєнний період : аналітичний матеріал Національного інституту стратегічних досліджень від 11.03.2022 року.* URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/poshuk-stratehichnykh-oriyentyriv-u-postvoyennyu-period>

¹⁰ Промова Президента України Володимира Зеленського на засіданні Європейської ради від 25 березня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-zasidan-73809>

¹¹ Виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН від 5 квітня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-zasidanni-radi-bezpeki-oon-74121>

¹² Звернення Президента України Володимира Зеленського до учасників саміту “Групи семи” від 24 березня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-do-ucha-73801>

та міжнародних відносин. Також було загострено увагу на потреби світу у створенні нових альянсів, нових і ефективних гарантій безпеки.

Загалом, реакція демократичних цивілізованих держав на події, які розвивалися в Україні ще з 2014 року, була не такою імпульсивною, швидкою та на початку дієвою й рішучою, як мала бути. Міжнародні безпекові організації доволі обережно включалися в роботу з допомоги Україні, чекаючи і розраховуючи на мирне врегулювання конфлікту. Все це, на думку багатьох експертів, і слугувало фактором, що сприяв ескалації ситуації та призвів до повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну. Агресивні дії РФ є очевидними та реалізовувалися поступово заради втілення своїх амбітних імперських планів. Зрештою, як бачимо, спроби міжнародної спільноти вирішити гібридні війну з 2014 до 24 лютого 2022 року мирним та «відносно жорстким» санкційним шляхом так і не дало свого результату.

У результаті багаторічної співпраці в напрямку доєднання України до НАТО наше прагнення так і лишилося прагненням, означене питання сьогодні немовби «зависло у повітрі». Розпочата повномасштабна збройна агресія Росії проти України з 24 лютого 2022 року продемонструвала на весь світ, як можна у 21 столітті зневажати міжнародне право, скористатися своїм вагомим статусом і порушити світовий безпековий порядок. Попри те, що в ЗС України, особливо останні роки, було здійснено ряд прогресивних кроків у рамках оборонної реформи, задля досягнення вимог щодо членства в НАТО, навіть відчайдушне й успішне протистояння ЗС України «другій армії світу» показало, що НАТО не готове сьогодні на такий крок. І про саме таку неготовність насправді йшлося ще до початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України.

Так, 21 квітня 2022 року на сторінках “*WSJ OPINION*” була опублікована стаття Олексія Резнікова про те, що ООН завдяки своїй надто непоспішній реакції також сприяла скоєнню РФ військових злочинів¹³. У цій публікації Міністр оборони України справедливо

¹³ Oleksii Reznikov The U.N. Is an Enabler of Russian War Crimes: *WSJ OPINION*. April 21, 2022. URL: <https://www.wsj.com/articles/united-nations-unsecurity-council-enable-russian-brutality-ukraine-arming-bucha-massacre-rape-torture-genocide-arms-sales-nato-11650550857>

апелює як до міжнародної інституції, яка не убезпечила Україну від війни, так і країн, які сповільнювали вступ України до НАТО. З його слів: «Серед жертв війни Росії проти України – повоєнна система глобального порядку та безпеки. Росія зробила все, щоб запобігти створенню міжнародних інститутів безпеки. Як може Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй, у якій Москва має постійне місце, виконати свою місію підтримання миру? Яка безпека та співпраця можливі на континенті, коли одна держава-учасниця Організації співробітництва та безпеки в Європі напала на іншу і вбила тисячі мирних жителів? Ці організації зазнали краху. Як і Лігу Націй до них, вони повинні бути замінені новим і більш ефективним набором міжнародних інституцій, здатних обслуговувати інтереси всіх країн, а не лише великих держав. Архітектура цієї нової системи має базуватися на досвіді України. У 1994 році ми відмовилися від третього за величиною ядерного арсеналу в світі, сподіваючись, що підписи світових лідерів під документом щось означають. Але у квітні 2008 року Німеччина та Франція заблокували вступ України до Північноатлантичного договору. У серпні 2008 року Росія вторглася в Грузію, і світ закрив очі. У 2014 році Росія напала на Україну, і світ вирішив не втручатися...». Аналогічну позицію Міністр оборони України висловив у своєму інтерв'ю 23 квітня 2022 року в інтернет-газеті Wall Street Journal¹⁴.

Ще у довоєнний час питання штучного гальмування процесу приєднання України до НАТО активно обговорювалось. Фахівці видання «Слово і діло» стверджували, що «обговорення членства України в НАТО останні місяці досягло небачених масштабів через вимоги Росії в рамках «гарантій безпеки» відмовитися від цієї ідеї. У Північноатлантичному альянсі заявили, що питання вступу країни до тієї чи іншої організації – її особистий вибір. Західні країни додають, що вступ України до НАТО взагалі зараз не на порядку денному». Також у статті згадано про факти, що свідчать про намагання України наблизити той довгоочікуваний момент вступу: 12 червня 2020

¹⁴ О. Резніков. Світова система безпеки закінчилася підмовчазну згоду ООН: Інтерв'ю в інтернет-газеті Wall Street Journal. 23 квітня 2022 року. URL: <https://espresso.tv/svitova-sistema-bezpeki-zakinchilasya-pid-movchaznu-zgodu-oon-reznikov>

року Україна отримала статус члена Програми (NATO's Enhanced Opportunities Program); поступовий перехід до стандартів НАТО для досягнення сумісності та розвитку співробітництва, розбудова національної системи стійкості відповідно до принципів та критеріїв Альянсу; реформування та оптимізація системи військової освіти та підготовка з урахуванням найкращих практик держав-членів; ініціювання створення в Міноборони аналога агентства НАТО з підтримки та постачання та інші заходи¹⁵.

Подібну позицію висвітлювали також представник інших видань, зокрема, про умисне гальмування Францією та Німеччиною такого процесу, про розв'язання конфлікту в Україні у 2014 році, який також призупинив активний процес інтеграції, оскільки позицією більшості країн-членів НАТО є існування консенсусу неприймання нових членів, котрі перебувають у ситуації конфлікту. Усі розуміють, що «якби Україна була членом НАТО, то у разі російської агресії усі члени Альянсу колективно були б зобов'язані до її оборони. Це передбачає стаття 5 Договору НАТО»¹⁶.

Хоч і офіційна позиція організації зі свого розширення є доволі позитивною, однак вона не змінилася для України. Так, 15 лютого Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг заявив, що «Бухарестське рішення залишається чинним. НАТО впевнене, що всі держави мають право обирати свій власний шлях, і двері НАТО залишаються відчиненими», Столтенберг констатував, що розширення НАТО «було великим успіхом, оскільки це про розширення демократії та свободи, миру та стабільності у всій Європі на десятиліття». А перспектива членства України залишається чинною, попри наявні загрози¹⁷.

¹⁵ О. Худякова. Україна в НАТО: як політики обіцяють наблизити країну до членства та що зробити не вдалося. 15 лютого 2022 року. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/15/stattja/polityka/ukrayina-nato-yak-polityky-obicyayut-nablyzyty-krayinu-chlenstva-ta-zrobyty-ne-vdalosya>

¹⁶ Шлях України до НАТО – назавжди в залі очікувань? 21 лютого 2022 року. URL: <https://www.dw.com/uk/chlenstvo-ukrainy-v-nato-na-zavzhdy-v-zali-ochikuvannia/a-60772813>

¹⁷ Рішення НАТО щодо перспективи членства України залишається чинним, – Столтенберг. 15 лютого 2022 року. URL: [https://lb.ua/news/2022/02/15/505665_rishennya_nato_shchodo_perspektivi.html](https://lb.ua/news/2022/02/15/505665_rishennya_nato_shchodo_perspektivi_chlenstva_ukrainy_zalishayetsya_chynnim_).

На цьогорічній Мюнхенській конференції з безпеки (19 лютого) Президент України заявив про нагальну необхідність забезпечення для України гарантій безпеки в той час, коли серед членів альянсу немає згуртованої згоди щодо вступу України до нього¹⁸.

Ураховуючи викладене, можемо підсумувати, що діяльність міжнародних безпекових організацій не повною мірою здатна адекватно та вчасно відреагувати на сучасні виклики й загрози. Натомість маємо сьогодні яскравий прояв, з боку структур світової безпеки, несміливості і водночас небажання змінювати свою морально застарілу, тобто номінальну структуру. Тому немає сумніву, що основи їх організації діяльності підлягають докорінному перегляду, осучасненню, тобто трансформації у відповідності до тенденцій XXI століття. Гіркий досвід України, попри взаємодію та співпрацю з НАТО, підтверджує актуальність пошуку альтернативного варіанту створення об'єднання із певних країн, що активно долучалися і продовжують долучатися для допомоги Україні у зв'язку із повномасштабною військовою агресією РФ (таких як Великобританія, Польща, країни Прибалтики, Туреччина тощо). Міжнародні безпекові організації сьогодні повинні діяти таким чином, щоб забезпечити негайну (протягом доби) реакцію на подібні кризи. Сучасне суспільство повинно напрацювати й забезпечити новий механізм дієвих запобіжних заходів, які в разі потреби підлягають негайному виконанню без довготривалих погоджувальних процедур.

Список літератури

- В. Зеленський. Поки у нас немає можливості вступити в НАТО, ми хочемо гарантій безпеки. Радіо Свобода. 19 лютого 2022 року. URL: [//www-radiosvoboda.org/amp/news-zelenskyi-ukraina-nato/31711678.html](http://www-radiosvoboda.org/amp/news-zelenskyi-ukraina-nato/31711678.html).
- Виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН від 5 квітня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-zasidanni-radi-bezpeki-oon-74121>.
- Дайте Україні чіткі строки вступу до НАТО. Верховна Рада ухвалила спеціальне звернення. 25 січня 2022 року. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60124541>.

¹⁸ В. Зеленський. Поки у нас немає можливості вступити в НАТО, ми хочемо гарантій безпеки. Радіо Свобода. 19 лютого 2022 року. URL: [//www-radiosvoboda.org/amp/news-zelenskyi-ukraina-nato/31711678.html](http://www-radiosvoboda.org/amp/news-zelenskyi-ukraina-nato/31711678.html)

- Звернення Президента України Володимира Зеленського до учасників саміту «Групи семи» від 24 березня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-do-ucha-73801>.
- Оцінка безпекових викликів та їх наслідків для зовнішньої політики України після виборів. Міжнародний центр перспективних досліджень. Київ, 2019. 20 с. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/zovn_pol_kandidats_a4_v01.pdf.
- О. Резніков. Світова система безпеки закінчилася підмовчазну згоду ООН: Інтерв'ю в інтернет-газеті Wall Street Journal. 23 квітня 2022 року. URL: <https://espresso.tv/svitova-sistema-bezpeki-zakinchilasya-pid-movchaznu-zgodu-oon-reznikov>.
- О. Худякова. Україна в НАТО: як політики обіцяють наблизити країну до членства та що зробити не вдалося. 15 лютого 2022 року. URL: <https://www.slovovidlo.ua/2022/02/15/stattja/polityka/ukrayina-nato-yak-polityku-obicyayut-nablyzyty-krayinu-chlenstva-ta-zrobyty-ne-vdalosya>.
- Політика України у сфері оборони: дорожня карта реформ : Міністерство оборони України. 2021. 29 с.
- Пошук стратегічних орієнтирів у поствоєнний період : аналітичний матеріал Національного інституту стратегічних досліджень від 11.03.2022 року. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/poshuk-stratehichnykh-oriyentyriv-u-postvoenyennyu-period>.
- Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку з визнанням Російською Федерацією незаконності незаконних самопроголошених утворень на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей України: Постанова Верховної Ради України № 2093-IX від 22 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2093-IX#Text>.
- Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейської Комісії, Європейського Парламенту, інших міжнародних організацій та їх парламентських асамблей, парламентів та урядів держав – членів Європейського Союзу та НАТО, парламентів та урядів демократичних держав світу щодо необхідності вжиття додаткових спільних заходів з метою припинення агресії Російської Федерації проти України та запобігання поширенню цієї агресії на інші країни в Європі : Постанова Верховної Ради України № 2141-IX від 24 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2141-IX#top>.
- Промова Президента України Володимира Зеленського на засіданні Європейської ради від 25 березня 2022 року. URL: <https://>

www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-zasidan-73809.

- Рішення НАТО щодо перспективи членства України залишається чинним, – Столтенберг. 15 лютого 2022 року. URL: https://lb.ua/news/2022/02/15/505665_rishennya_nato_shchodo_perspektivi.html.
- Стратегічний оборонний бюлетень України, затверджений Указом Президента України від 17 вересня 2021 року № 473/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121>.
- Узагальнені матеріали звіту про виконання заходів Плану виконання програми Президента України у сфері оборони на період з лютого 2021 року до травня 2024 року за проектом № 1 «професійні Збройні Сили» (станом на 01.10.2021). Головне оперативне управління Генерального штабу Збройних Сил України. Вих. № 304/5/2212/ від 17.09.2021 року.
- Шлях України до НАТО – назавжди в залі очікувань? 21 лютого 2022 року. URL: <https://www.dw.com/uk/chlenstvo-ukrainy-v-nato-na-zavzhdy-v-zali-ochikuvannia/a-60772813>.
- Oleksii Reznikov. The U.N. Is an Enabler of Russian War Crimes: WSJ OPINION. April 21, 2022. URL: <https://www.wsj.com/articles/united-nations-un-security-council-enable-russian-brutality-ukraine-arming-bucha-massacre-rape-torture-genocide-arms-sales-nato-11650550857>.